כשדובים וארויות הסתובבו כאן

מעבר לקירות הבטון, מסכי המגע והרשתות הוירטואליות, רוחש לו - כאן בארץ הקודש, ממש לא אי שם בסוואנה הרחוקה, עולם מרהיב של חי ארצישראלי שעבר הרבה מאוד גלגולים לאורך ההיסטוריה וגורלו, נרצה או לא - משפיע באופן ישיר גם על החיים המבויתים שייצרנו לעצמנו האם זה טוב או לא שאין כאן יותר אריות והיפופוטמים. כמה נמרים נותרו בישראל. ומי הרוויח מעסקת היחמורים עם איראן לכבוד 'שבוע שמירת הטבע' שחל השבוע, יואל יעקובי מגיש דו"ח מצב עדכני של חלקים חשובים בעולם החי בישראל

מתוך סדרת הקולנוע החדש **יללת הזאבים** בימוי ויילום משה אלפרט

יואל יעקובי

תארו לעצמכם שיטפון רציני באזור המרכז שגורם לנהר הירקון לעלות על גדותיו. לגדות הנהר נפלטות גוויותיהם השחורות של שבעה אריות. זה בהחלט יכול להפר קצת את שגרת יומם של המשוועממים מבין רצי הג'וגינג בגני יהושע, ולהפחיד כהוגן כמה אחרים. אז זהו. זה באמת קרה. אבל לא כתוצאה מהגשמים האחרונים, אלא לפני כמה מאות שנים, בימי הביניים, בתקופה שבה נכחדו אחרוני הפרסים של מלך החיות מארץ ישראל.

ולא רק אריות היו כאן, היו גם דובים, נמרים וסנאים בגליל, יחמורים, איילים, ראמים, פראים, ואפילו שרידי היפופוטמים נמצאו. השאלה היא רק כמה אחורה תרצו ללכת.

בואו נעשה סדר בעניינים. ארץ ישראל נמצאת במפגש בין שלוש יבשות, מקום אסטרטגי מהרבה בחינות וגם מבחינת המיצאות החי והצומח בה. גם כיום ישנם בארץ מינים רבים של בעלי חיים, בדרך כלל הרבה לאין ערוך מאשר באזורים מקבילים או אפילו גדולים יותר בעולם. כדי לסבר את האוזן נאמר שבעוד שבכל מערב אירופה ישנם 30 מיני עטלפים, הרי שבארץ ישראל הקטנטנות ישנם 33 מינים של היונק המעופף הזה (29 בסכנת הכחדה). גם 560 מיני עופות וכמאה מיני יונקים נמצאים בארץ ישראל. ארץ ישראל היא אכן 'ארץ טובה ורחבה', כמו שהבטיח לנו ה' עוד צאתנו ממצרים, והגודל מתבטא לא רק בשטח אלא גם במגוון בעלי החיים.

יחד עם זאת, הפאונה, כלומר מצאי בעלי החיים בארץ, עברה שינויים ניכרים – הרבה בגלל התערבות האדם, אבל לא רק בגללו. בעלי חיים שהיו כאן נעלמו, ואחרים התרבו מעבר למידה. מינים חדשים יובאו ודחקו מינים מקומיים. כך למשל אפשר לראות במקומי מים רבים את הנוטרייה, מכרסם דרום-אמריקני שהובא לארץ לצורך פרוותו (שאיכותה, כך מתברר, נמוכה במזג האוויר הארצישראלי), נמלט מחשבי ותרם לדחיקתה של הלוטרה, שאף היא יונק חובב מים שנמצא בארץ בסכנת הכחדה חמורה ממילא, גם בגלל זיהום מקורות המים והפרעות אחרות מצד האדם.

זה לא קוף, זה ברדלס

אחת הפעולות המופלאות שנעשו בארץ, שניזונו הרבה מרומנטיקה תנ"כית-ציונית ופחות משיקולים אקולוגיים מדרניים מובהקים, היא תהליך השבתם של בעלי חיים שהיו בארץ ונכחדו ממנה. זימה של אישים כמו ארי צאן, גורא אילני והמנכ"ל הראשון (והאגדי) של רשות שמורות הטבע האלוף במילואים אברהם יפה, היא זו שחוללה את החזון של השבת חיות התנ"ך לארץ. השאלה היא, כמובן, איזו חיות להחזיר. הכלל של הארגון העולמי לשמירת הטבע גורס שהחיה האחרונה להכחדה היא גם הראשונה להשבה. לכן בעל חיים כמו היפופוטם, שרבע להנאתו ביציעת מישור החוף אך נכחד מהן עוד בתקופת המקרא לא צפוי לצאת מהספארי ברמת-גן לשיטוט חופשי ברחובות ערי המרכז. כך גם שור הבר, בעל חיים אדיר ממדים, אביו המשוער של בקר הבית, ואחד המועמדים לתפקיד ה'תאו' וה'ראם' המקראיים, שחי בארץ אך נכחד ממנה כבר בתקופה הרומית, גם הוא לא צפוי לחזור. האמת היא שבכל הנוגע לבעל חיים הבר הזה גם בלתי אפשרי. הסיבה לכך היא שהפרט האחרון של בעל החיים הזה ניצוד בפולין בשנת 1627, ומאז הוא נכחד מהעולם כולו.

גם אריות היו בארץ, כידוע לנו היטב מסיפורי התנ"ך. האריות שפגשו משמשן הגיבורי דודה המלך היו אריות אסייתיים, כמו זה שאפשר לראות ב ג ן החיות התנ"כי בירושלים, והוא קטן מהאריה האפריקני, כהה יותר ובעל רעמה קטנה יותר. ספורט הציד שהיה נפוץ אצל אצילי אירופה הגיע אתם גם לכאן במסגרת מסעי הצלב, והם (או יורשיהם הממלוכים, שגם ביניהם היו חובבי ציד) הכחידו את האריות מהארץ בימי הביניים, בין המאות ה-12 וה-14. האריות היו מצויים בכל הארץ, בגאון הירדן, באזור שדרת ההר המרכזית (שם פגשו בהם שמשון דוד), ואפילו ביער השרון ז"ל (כן, השרון היה פעם מכוסה יערות) ובארסוף (אזור הרצליה) היו נהגים לצוד אותם.

מחיפה ועד אשקלון הסתובב בעל חיים נוסף, היונק המהיר בעולם – הברדלס – היה מצוי בכל האזור, ואף שימש חיית עזר לציידים, שעל פי פקודה היה תופס את הציד. הברדלס האריך ימים בארץ הרבה יותר מאשר בן משפחתו האריה. התצפית האחרונה הייתה כאשר נהג טען שראה קוף בנחל חיון שבערבה. לאחר תחקור שערך לו הזואולוג חבר קיבוץ יטבתה דאז גיורא אילני, ולאחר שהראה לו תמונות של בעלי חיים אפריקניים, התברר שהוא ראה ברדלס.

בעל חיים מרשים נוסף שאנו מכירים היום רק מסיפורי התנ"ך ומגני החיות הוא הדוב החום הסורי. דוב כזה ראה השומר אלכסנדר זייד בסמוך לקיבוץ כפר-גלעדי בשנת 1917. באותה שנה ניצודו בחרמון הפרטים האחרונים בצפון ארץ ישראל בידי הזואולוג העברי הראשון ישראל אהרוני. משנות ה-30 נחשב הדוב, שדוד המלך פגש בו באזור בית-לחם שבמרכז שדרת ההר המרכזית, ככזה שנכחד מארץ ישראל. הסיבות להכחדה הן הצטמצמות שטחי החורש – אזור המחיה שלו, וציד. אלה הן הסיבות שבגינן הוא מצוי בסכנת הכחדה גם במקומות שבהם הוא עדיין נותר חופשי: בתורכיה, בקווקז, בצפון עיראק ובמערב איראן. ההתרפקות על זכרו של הדוב הזה, שאכן אוהב לאכול דבש (אבל גם צמחים ויונקים בינוניים עד גדל של כבש), הובילה אפילו למחשבה על הקמתה של מפלגה פוליטית ישראלית שחרתה על דגלה את השבתו של הדוב הסורי לארץ. רוב הישראלים, כך נראה, הטרידו יותר דברים אחרים, ומפלגת הדוב הסורי לא רשמה קרייירה פוליטית מרשימה במיוחד.

יחמורים בחיבר כרמל- צילום דוגמן נטים, דשות הטבע והגנים

ומה עם הנמרים? ובכן, באזורנו היו שלושה טיפוסים של נמרים: הנמר הבהיר של סיני, נמר המדבר הקטן של הר הנגב ומדבר יהודה והנמר הגליל הגדול. נמר סיני נכחד כבר לפני עשרות שנים מהרי אילת בגלל ציד פרוע של בדווים שחשקו בפרוותו היפהפייה, וכנראה שנכחד גם מדרום סיני, שם היה מצוי, ובעצם מכדור הארץ בכלל. מצב אוכלוסיית נמר המדבר (שאגב, אינו מסוכן לאדם בשטח פתוח) במדבר יהודה הוא על סף כליון, בעוד שבהר הנגב המצב מעודד יותר, ושנים כעשרה פרטים שמסתובבים בשטח. ד"ר בני שלמון, אקולוג מחוז אילת של רשות הטבע והגנים ומן המומחים הבולטים ליונקי ארץ ישראל, סבור שעל אף שגם המצב בהר הנגב קשה יש סיכוי לגורים, חוף העובדה שעד עתה נמצאו עקבות של בוגרים בלבד. הפרט האחרון של נמרי הגליל הגדולים ניצד ב- 1965 בנחל שנקרא על שם המאורע 'נחל נמר'. למרות זאת, עדויות עקשניות ומשיכות לטעון מדי פעם על תצפיות בו, שיש המבטלים אותן בטענה כי ה'נמרים' שנצפו אינם אלא חתולי ביצות גדולים. , ד"ר בני שלמון סבור אינו שולל את האפשרות כי אכן נותרו כמה פרטים שמתרבים במשולש הגבולות ישראל-ירדן-סוריה. באזור נחל הרוקד שמדרום לרמת הגולן: "יורים בהם בישראל, בירדן ובסוריה, לאן הם יולכו? לגבול, שם אין תנועה רבה של בני אדם, ישנו סבך גדול ותנאים נוחים יחסית לחיים".

נפלאות הפירמידה

כאן יתחלקו הקוראים לשני מחנות. מחנה אחד יברך על כך שרוב הטורפים הגדולים והמפחידים כבר אינם בארץ, או כמעט אינם. המחנה השני יבכה את יופייה והדרה של ארץ ישראל שנפגע.

"השאלה היא מה אנו יכולים לעשות", אומר ד"ר משה רענן, המלמד על החי והצומח של ארץ ישראל במכללות בית וגן והרצוג. "מ נ ק ו ד ת מבט אקולוגית צריכה להיות פרופורציה בין הרמות בפירמידת המזון, ככל שאתה מטפס גבוה יותר בפירמידה הכמות הולכת וקטנה". כדי לסבר את האוזן נאמר כי במציאות שבה יש אלף טונות של מזון צמחי יכולים להתקיים מאה טונות אוכלי עשב (לדוגמה: צבאים), עשר טונות טורפים (שועלים) וטונה אחת בלבד של טורפי-על (אריות).

מצב האוכלוסייה של נמר המדבר (שאגב, אינו מסוכן לאדם בשטח פתוח) במדבר יהודה הוא על סף כיליון, בעוד שבהר הנגב המצב מעודד יותר, ושנים כעשרה פרטים שמסתובבים בשטח
מתוך סרט הקולנוע **ארץ בראשית** בימוי ויילום משה אלפרט

מתוך סרט הקולנוע **ארץ בראשית** בימוי ויילום משה אלפרט

"אדם צריך לומר: 'אני רוצה את הטבע כי יש לי זכות לחיות בו'. האדם נברא אחרון, אם זה לגנות או לשבח - זה תלוי בהתנהגותו של האדם. האדם צריך לזכור שבעלי החיים קדמו לו, הם נבראו בשבילו, ועליו להיות אחראי להם"

רענן סבור כי השטחים הפנויים במדינת ישראל לייצור הקומה הראשונה והגדולה ביותר של הפירמידה הם קטנים מכדי לקיים מספיק אוכלי עשב שיוכלו להחזיק אוכלוסיית טורפים בגודל סביר. "צריך גם מגוון גנטי של אוכלוסייה מספיק גדולה כדי שיהיה קיום לטמין. יש מחקרים שטוענים שהיעלמות הברדלס באפריקה היא רק עניין של זמן – כחמש-עשרה שנה, כי נוצר צוואר בקבוק של אוכלוסייה קטנה וקרובה גנטית. בגני חיות באמת משתדלים לגוון מבחינה גנטית ככל האפשר".

אולם גם אם היו מספיק שטחים פנויים, הרי שהרצף שלהם נפגע בגלל הפיתוח של כבישים ויישובים, מסביר רענן. "ארץ ישראל שאני טיילתי בה בילדותי היא לא ארץ ישראל של היום. אני צולל באילת משנות ה-50 ואני יכול לספר על מינים שנעלמו, בלי קשר לחוות הדגים שם. שטחים פתוחים נסגרים והופכים לקשה שם לקיום. אתה לא יכול להשוות מדינה בת 600 אלף יהודים בתש"ח למדינה בת 7–8 מיליון בני אדם". לדעתו אף אחד משומרי הטבע אינו חושב שאפשר להשיב היום טורפים גדולים לארץ, "אפשר לבנות בעבורם שמורות מרשימות, אבל מזון נצטרך לספק להם בעצמנו מבחוץ". אגב, בעניין זה אמר לי ד"ר בני שלמון כי נמר אחד זקוק לטריטוריה של כ-100 קמ"ר, שרק חלקה יכולה לחפוף לטריטוריה של נמר אחר. מלבד זאת, שחורו נמרים עיירים מהשבי אינו אפשרי, כי אמא נמרה לא רק מניקה את ילדיה אלא גם מלמדת אותם לצוד. "אם שחררו נמרים מהשבי – הם יומתו מרעב, כי לא ידעו לצוד".

רענן גם טקפטי לגבי השבת אוכלי העשב, כגון יחמורים וראמים, לבר, אלא אם כן ימשיכו לצוד אותם באופן סלקטיבי. "בטבע שרשרת המזון מתאזנת, שהרי אם אוכלי העשב יתרבו המזון יגמר. הטורפים גם מדללים את האוכלוסייה וגם טורפים אוכלוסייה חלשה". לדבריו, אם מלבד זאת, שחור הילול של הפרטים החלשים תיווצר תתרבות-יתר של החלשים, וזו תגרור הפצת מחלות שעלולות לחסל עדרים שלמים, כמו שקרה לא מזמן לצבאים שהתרבו, שפשטה בהם מחלת הפה והטלפיים שמסוכנת גם לבהמות הבית ויכולה להדביק אפילו בני אדם. "אסור להשיב לטבע בלי בקרה על כמות ועל איכות, כי אתה עושה תהליך הפוך ממה שהטבע עושה".

השיניים בחי ובצומח של הארץ גורמים להיעלמות מינים אך כנגדם גם לתפוצה גדולה יותר של מינים אחרים. כדוגמה הוא מביא את הטריסטרמית (ציפור שיר שחורה), שהייתה נפוצה בעבר באזור עין-גדי בלבד "ובשבוע שעבר ראיתי אותה בסיור בנחל תלכיד שבצפון הבקעה; שָׁפִּי הסלעים נפוצים היום במקומות רבים, ובפזואל למשל הם מפנה, בגלל שאין טורפים ששומרים על גדל האוכלוסייה". רענן מדבר גם על מינים פולשים, שהגיעו מארצות אחרות, ובגלל שאין להם אויבים טבעיים כאן הם דוחקים את מקומם של מינים מקומיים. כך למשל הצמח טיונית החוולות, שהוכנס בתשל"ד (1974) בידי מָגִדל מסוים בטבוה לייצב חולות, והיום הוא מכסה את כל חולות מישור החוף ומעבר לחולות. "אנשים רואים פריחה צהובה בקיץ ובסתיו וחושבים שאלו חרציות – אבל לא, זוהי הטיונית. היא השתלטה עד כדי כך שכאשר אני מחפש צמחי חולות להראות לתלמידים אני לא מצליח למצוא".

הדוב החום הסורי נצפה בידי השומר אלכסנדר זייד בסמוך לקיבוץ כפר-גלעדי בשנת 1917. משנות ה-30 נחשב הדוב, שדוד פגש בו באזור בית-לחם, בכוה שנכחד מארץ ישראל
צילום: חמר אסף מתוך ויקיפדיה

העובדה שאין כאן טורפים מרשימים קשורה הרבה לכך שארץ ישראל חזרה להיות מיושבת. בדיעבד זו גם קיום הברכה של "והשבתי חיה רעה מן הארץ". לאו דווקא כמאורע פלאי שיכלה את החיות הרעות אלא כתוצאה מברכה אחרת, של ריבוי אוכלוסייה

חג'אג' טוען שהיעלמות בעלי החיים, אפילו הטורפים מהארץ, היא כן אסון גדול. "מרבית עולם החי המגוון שלנו נמצא בדרגות כאלה ואחרות של סכנת הכחדה. עולם החי שהתנ"ך מתאר רבות וממשיל בו את שנים-עשר השבטים, שתיאורי הארץ נקשרו בו, שספר תהילים מלא בו וששיר השירים משתמש בו לתיאור הדוד והרעיה – הולך ונעלם באופן שיטתי, האין זה אסון?! האמירה 'אין זה אסון גדול' ביחס לעובדה שמנופי ארצנו נכחדו האריה האסייתי והדוב הסורי, חיות גדולות ואדירות אלה שנמצאות כיום בסכנת הכחדה עולמית חמורה, היא אמירה אבסורדית שלא מעריכה את העושר הנפלא של הטבע שהתברכנו בו ושנעלם לנו, ועולם החי בפרט".

חג'אג' מֵצר על כך שרוב הציבור הדתי והימני מתרכז רק בבניין הארץ ולא מייחס חשיבות לצד השני שהוא שמירת הסביבה. הוא אמנם אינו טוען שיש להשיב את האריות והדובים לארץ, אבל הוא סבור שאם לא נכיר היום באסון האקולוגי שבאבדן בעלי החיים שהיו כאן, ולא נקצה משאבים, אפילו מעטים לשמירה על מה ששרד, "אתה עלול בעוד עשרים שנה לראיין חוקר שיגיד לך: 'תהיה ריאליסט, צבאים כבר אי אפשר להשיב לטבע, בוא נסתפק בכמה צפרדעים שנשארו לנו'".

חג'אג' טוען שאמירה "אני רוצה את הטבע כדי לראות אותו, כמו גן חיות", היא אגואיזם. "צריך לומר: 'אני רוצה את הטבע כי יש לי זכות לחיות בו. חז"ל אומרים במדרש: 'אם זכה אדם – אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת, ואם לאו – אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך, שלשול זה קדמך'. האדם נברא אחרון, אם זה לגנות או לשבח – זה תלוי בהתנהגותו של האדם. האדם צריך לזכור שבעלי החיים קדמו לו, הם נבראו בשבילו, ועליו להיות אחראי להם".

לדבריו הברכה 'והשבתי חיה רעה מן הארץ' נתונה במחלוקת אמוראים בין ר' יהודה לר' שמעון כפי שמביא זאת גם הרמב"ן באריכות, "האם ממש לא יהיו בארץ חיות רעות, או שיהיו אבל הן יפסיקו להיות רעות ולא יזיקו"..

דו"ח נוכחות

בעלי חיים שכן הושבו לטבע הם יונקים אוכלי עשב. אחת ההשבות המוצלחות היא זו של **היחמור הפרסי** (מרשימת החיות הטהורות שבפרשת ראה), שהפרט האחרון שלו נצפה בידי הכומר הזואולוג הנרי בייקר טריסטרם ליד הר תבור בסוף המאה ה-19. באמצע המאה ה-20 נחשב היחמור הפרסי בעל חיים שנכחד מהעולם, עד שהתגלה עדר של שני תריסרי יחמורים בדרום מערב איראן, והוא היווה בסיס לגרעיני רבייה עולמיים. בעקבות עסקה עם איחו אל השאה הפרסי, שרצה יעל בעל קרניים ענקיות, קיבלה ישראל ארבע יחמורות מאיראן, שיצאו משם במטוס האחרון של אל-על עם פרוץ המהפכה האסלאמית. לאחר תקופת אקלום בחי-בר כרמל, החל שחרור הדרגתי של יחמורים לטבע. בני שלמון אומר כי השבת היחמורים בגליל הצליחה. בעבר הם היו רק בנחל כזיב, אבל כיום הם כבר מצויים בחלקים נוספים של אזורי החורש בגליל המערבי והעליון. כיום יש מעל מאה פרטים שחלקם הגדול נולדו כבר בטבע, וחוו העדר הגדול בעולם הבר. על אף שהם פעילים בעיקר בלילה, ובמשך מרבית שעות היום הם מתחבאים בסבך החורש, אפשר לפגוש בהם לעתים, בייחוד באזור עין טמיר ובתצפית למכלאת האקלום שלהם מראש שביל יריב שבנחל כזיב. אוכלוסייה קטנה יותר שוחררה לנחל שורק, אך שם השחרור נחל כישלון, לפחות בשלב זה, בגלל דריסה על ידי הרכבת ובגלל טריפה.

בדרום הכרמל (רמת הנדיב והר חורשן) מצויה אוכלוסיה קטנה בסדר גודל של עשרות בודדות של **איילי כרמל** ששוחררו. קשה לצפות בהם בגלל היותם חששנים מאוד.

הראם הלבן הוא בעל חיים מרשים שבמבט מן הצד נראה כחד-קרן. בשנת תשכ"ב (1962) ניצוד העדר האחרון שלו, ואז יצא לדרך 'מבצע ראם', שנועד ללכוד את אחרוני הראמים שנותרו בטבע כדי ליצור גרעין רבייה עולמי. אחרי אקלום ויצירת גרעין רבייה בחי-בר ביטבתה שוחררו כמה עשרות ראמים לטבע, והם מצויים היום בעיקר באזור הנחלים הגדולים, בכביש 90 ומערבה. שלמון אומר כי בשנים האחרונות האוכלוסייה אינה גדלה בגלל העדר מזון ומים. כשאני תוהה האם יש שינוי בשנה האחרונה המבורכת בגשמים, הוא אומר: "אנחנו חיים בשתי מדינות שונות, אני בסהרה ואתה ביוון. אתה יודע כמה גשם ירד השנה באילת? מילימטר אחד". לאחר שחרורם של בעלי הכנפיים המדיניות היא, כך מתברר, שלא לספק להם מזון באופן מלאכותי. עכשיו אפשר להבין למה צריך גשם גם במדבר ולא רק בצפון הארץ במרכזה.

בעל חיים נוסף ששחרורו הצליח מאוד הוא **הפרא**, מין של חמור בה. שאוכלוסייתו יציבה ומונה כ-200 פרטים במכתש רמון ובאזור. "אם אתה פונה בכביש 40 מבה"ד 1 להר חריף", אומר שלמון, "אפשר לראות אותם בימים טובים בשעות אחרי הצהריים, אם אין ביעות בגבול מצרים, כמובן".

שני ניסיונות השחרור של **היענים** מתת-המין האתיופי (הדומה לזה שהיה בארץ עד לפני עשרות שנים בדרדות) לא הצליחו. שלמון אמר בעבר כי הדבר קשור גם לטיפשותם של היופות הענקיים הללו...

גם בעלי חיים שנראים לנו אזורחי קבע בארץ לא היו תמיד כאלה, וגם כיום מעמדם אינו מובטח. כאלה הם **הצבאים הישראליים**, שמצב אוכלוסייתם, בעיקר ברמת הגולן, נמצא בירידה. אוכלוסיית צבי הנגב כוללת כיום כ-700–600 פרטים, ואוכלוסיית צבי השיטים המערבה גדלה, ובעוד שכיום הצבי הזה נמצא בשמורה הסגורה לציבור, בקרוב צפוי שחרורו ממנה למרחבים הפתוחים.

מצב **היעלים** בעין-גדי יציב, ומספר עומד על כ-200, אך בהרי אילת ירד מספר הפרטים בשנים האחרונות ל-100 בלבד, רבע מפה שהיה, בגלל מיעוט המשקעים הקיצוני. יעלים שהובאו לדרום רמת הגולן לא נראים שם, ומצב הפרטים, שמעורב בעשרות בודדות אינו ידוע מספיק.

ולא דיברנו על הדורסים: **נשרים** שהיו בעבר נפוצים בכל הארץ ומספרם מתמעט כתוצאה מהרעלות (אם כי יש גם שחרור חדשים לטבע); **עזניות הנגב** הענקיות בשבטן שת"ן (1990) מת אחד מבני הזוג האחרון שקינן בארץ; **פרס** שמשנות ה-80 כבר איננו דואה בשמי הנגב וכיום אפשר לראותו רק במשכן שיסאי ישראל, ועופות מרשימים אחרים, שלפחות לגבי חלקם נעשה מאמץ של השבה לשמי הארץ.

הצפרדע האבודה נמצאה בישראל

אבל בתוך כל זה יש גם הפתעות חיוביות. אחת היזמות שפגגו ביותר בסביבה, ושיעיילותה גם מבחינות אחרות מוטלת כיום בסימן שאלה גדול, היא יבוש החוולה. במסגרת מבצע היבוש אבדו למדינת ישראל כמה מיני בעלי חיים, שלפחות שנים מהם היו אנדמיים (יחידיים) לארץ ישראל בלבד, והיעלמותם מהחולה מסמעותה היכחדות מהעולם. אחד מהם הוא מין של דו-חיים העונה לשם 'עגולשון שחור-גחון'. בישראל, שבה יש דו מעט בתי גידול לחים, היו ידועים עד לאחרונה שישה מיני דו-חיים בלבד: סלמנדרה מצויה, טריטון הפסים, צפרדע הנחלים, קרפדה ירוקה, אילנית מצויה וחפרית עין-החתול. העגולשון שחור-הגחון, הדומה לצפרדע אך בעצם נמצא באמצע, בין הדו-חיים בעלי הזנב (סלמנדרה וטריטון) לאלו בלי הזנב (צפרדע), לא נצפה מאז יבוש החולה והוכרז בשנת תשנ"ו (1996) כמין שנכחד מהעולם. התצפית האחרונה הייתה של פרופ' מנדלסון שמצא שני פרטים במורדות המזרחיים של הגולן בשנת תשי"ד (1954) ועד שהגיע אתם גדול וחזק בעל יכולת הרתעה. לדבריו, עדיין נשאר בארץ עולם חי שיער שאפשר ליהנות ממנו.

אריה אסייתי. קטן מאחיו האפריקני, כהה יותר ובעל רעמה קטנה יותר. הובחד מראהו בפי הנראה בין המאות ה-12 וה-14 בידי הצלבנים והממלוכים
www.animalcorner.co.uk

צריכה להיות פרופורציה בין הרמות בפירמידת המזון: במציאות שבה יש אלף טונות של מזון צמחי, יכולים להתקיים מאה טונות אוכלי עשב (לדוגמה: צבאים), עשר טונות טורפים (שועלים) וטונה אחת בלבד של טורפי-על (אריות)

שלא נישאר בסוף עם צפרדע וכלב

לפני כמה גיליונות פרסם ארנון סגל ב'עולם קטן' סקירה מקיפה על החזמון. בין השאר ציין שם שבחרמון היו בעבר דובים ואריות שנכחדו בתוספת הערה – "זה לא אסון גדול, אם מותר לומר". המשפט הזה חרה מאוד ליקיר חג'אג', תלמיד שיעור ב' בשיבה הגבוהה בעלי, שעוסק הרבה בחי ובצומח של ארץ ישראל כתחביב. במסגרת הבגרות באקולוגיה, ברמה של תשע יחידות בשיבה התיכונית לחינוך סביבתי 'אורות הזוהרים', הוא עשה עבודת מחקר שבמסגרתה הציע פתרונות לקונפליקטים בין הזאבים לבוקרים ברמת הגולן. ואם הזכרנו זאבים, בני שלמון אומר שזאבים מצויים היום בחלקים גדולים של הארץ – ברמת הגולן, בגליל, במדבר יהודה ובנגב, וזה לא תמיד היה כך.

שבוע שמירת הטבע והמורשת של רשות הטבע והגנים

בשבוע שעבר נערך שבוע שמירת הטבע והמורשת של רשות הטבע והגנים, שבמסגרתו נערכו כמה אירועים חגיגיים. אחד מהם היה פתיחת מעבר על-קרקעי שני בארץ למעבר בעלי חיים מעל כביש 70 (בין יקנעם לפרדיס) ושנועד לקשר בין רמות מנשה לכרמל.

"אחת הסכנות שיש בהקמת כביש מרכזי, מלבד סכנת הדריסה, היא הקיטוע שהכביש יוצר", אומר בן רוזנברג, אקולוג מרחב כרמל של הרשות. "הקיטוע אינו מאפשר מעבר של פרטים בין אוכלוסיות שונות של אותו המין, וכך נוצרת ביניה גנטית שמגבירה את הסיכון לשל התפרצות מחלות בקרב חיות הבר. רשות הטבע והגנים קבעה בעבר כי יש לשמור על 'מסדרונות אקולוגיים' בין השטחים הבנויים, שיאפשרו לחיות הבר ולצמחי הבר להמשיך להתפשט ולהתקיים, אך עם העלייה במספר התושבים ובצורך בתשתיות נוספות יש צורך בפתרונות שיאפשרו את קיום הטבע, במיוחד באזורים רגישים וחשובים מבחינה אקולוגית כמו אזור הכרמל". המעבר אמור להיחסם, כמובן, לתנועת כלי רכב כדי לאפשר תנועה תופעית של בעלי חיים (גם צמחים).

שבוע שמירת הטבע והמורשת עמד השנה בסימן 'צמחים בסכנת הכחדה'. אמנם עסקנו בבעלי חיים נכחדים, אבל יש גם לא מעט צמחים כאלה. הרשות הוציאה לפני כשנה את 'הספר האדום של הצמחים', שני כרכים עבי כרס ובהם מידע על הצמחים שנמצאים בסכנת הכחדה בארץ, וכבר לפני עשור הוציאה את הספר האדום הראשון של החולייתנים (כלל בעלי החיים בעלי החוליות: דגים, זוחלים, דו-חיים, עופות ויונקים) בארץ. יש לא מעט צמחים אנדמיים לישראל, חלקם נדירים ביותר וגם יפים בהתאם. אחד מאלה הוא אירוס נצרתי שעכשיו ממש נמצא בשיא פריחתו. כמו הייר שעל שמה הוא נקרא ושאת סמלה הוא מעטה, נצרת-עילית, יש לו בעיות בהקמת דורות חדשים, ובנוסף הוא סובל מפלישה לשטחי הגידול שלו ולצמצומם. הוא גדל על הר יונה בחורשה שמאחורי בית הספר 'נטופה' ובשמורה שמאחורי בית הקברות החדש. הוא פורח גם בגבעת המורה ובכמה מוקדים מעטים נוספים, וגם בעבר הירדן המזרחי – בגלעד. אם האוכלוסיות הללו יאבדו – הפרח יאבד מן העולם, וחבל, כי מדובר בפרח מדהים ביופיו. צאו עכשיו לראות אותו (וגם להראות ונכחות עברית בעיר נצרת-עילית).

צילום: נתנאל פרזון, אלעזר עידן, ישיבה תיכונית נצרת עילית

לאוניברסיטה בתל-אביב נותר רק אחד (מה שמעיד אולי על קנביליזם).

והנה ב"ח בחשוון האחרון, ערך פקח רשות שמורות הטבע יורם מלכה סיבוב שגרתי בשמורת החולה, ולפתע ראה צפרדע מוזהר. הוא תפס אותה, הפך אותה וגילה את הסימן המובהק: גחון שחור. חיפוש מהיר במגדיר הראה חד-משמעית שבעל החיים שהוא מחזיק ביד הוא לא אחר מאשר זה שנעלם זה מכבר מהעולם. תחיית המתים של ממש!

מאז נמצאו תשעה פרטים נוספים, והתברר שמבקר בשמורה צילם את החיה הזאת כבר לפני כשלוש שנים, מבלי שידע מה הוא מצלם. מהומה עולמית נוצרה. "אני תמיד חשבתי שהעגולשון עדיין קיים", אומר מלכה, שגילה את תגלית העשור בזואולוגיה. "כרגע אנחנו מחפשים ביצים וראשנים, אנחנו לא יודעים על המין הזה כלום". ברשות טוענים שהעובדה שהעגולשונים החליטו לצאת לציבור קשורה בעבודות פיתוח שנעשו בשמורה ובהזרמת מים נקיים (בניגוד למי קולחין שהיו בעבר), שיעזרו לאוכלוסייה להתבסס עד שהגיעה למצב שבו אפשר לצפות בה.

האם ישנם בעלי חיים נוספים שנחשבים ככחדים אך אינם כאלו? לאלוקים פתרונים. בינתיים, כדאי שנשמור על הטבע, כי באמת ה' נתן לנו נחלה מיוחדת מאוד, שעל העובדה שאין כמוה בעולם כבר מזמן אין ויכוח.

תודה ליקיר חג'אג' על עזרתו בהכנת הכתבה.